

РЕЦЕНЗІЇ

Ю. В. Білоусов*

АКТУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОВИХ АКТИВ

Вирізняльна особливність цивільної процесуальної форми полягає не тільки у тому, що вона детально регламентована на рівні закону, але й у тому, що закон вимагає процесуального закріплення дій суду у формі судового рішення. Такі судові рішення є різноплановими: ними вирішуються питання і права, і процесу, без них неможливо увести цивільний процес, неможливий безпосередній захист порушеного, оспореного чи невизнаного права. Зважаючи на це, питання судових рішень (актів, постанов) завжди перебували, є і будуть у центрі уваги процесуальних галузей юридичної науки.

Серед останніх концептуальних досліджень сутності судових актів у цивілістичному процесі, які заслуговують на окрему увагу, виділяється дослідження С. К. Загайнової, присвячене місцю судових актів у механізмі реалізації судової влади у цивільному та арбітражному (в Україні — господарському) процесі¹.

Монографія складається з п'яти глав. У першій главі «Судова влада та механізм її реалізації в цивільному та арбітражному процесі Росії» розкриваються загальнотеоретичні питання поняття судової влади, її функцій, принципів здійснення. У цій главі проводиться аналіз історико-правового аспекту становлення та розвитку судової влади у Російській Федерації, визначаються функції судової влади в цивільному та арбітражному процесі Росії, а також визначається структура механізму реалізації судової влади в цивільному та арбітражному процесі Росії.

У другій главі розглядаються поняття та види судових актів у цивільному та арбітражному процесуальному праві Росії, визначається сутність цього поняття та класифікація судових актів. Формулюючи поняття судових актів на підставі аналізу чинного законодавства та висновків теорії процесуального права, у роботі викладається власна концепція розуміння поняття та сутності судових актів у цивільному та господарському процесі. У цьому контексті заслуговує на увагу та підтримку позиція С. К. Загайнової з приводу запровадження узагальнюючого поняття щодо усіх процесуальних актів-документів, які виносяться судами у порядку цивільного та арбітражного судочинства. Таким терміном пропонується використати поняття «судові акти». Ця проблематика актуальна й для цивільного процесуального законодавства України, оскільки відповідно до ст. 208 ЦПК України², яка присвячена видам судових рішень, мова насправді ведеться про форми судових рішень, якими виступають ухвали та рішення. Таке визначення не сприяє правильному розумінню юридичної допомоги, вимагає обережності у використанні термінології. Окремою відповіддю до ст. 95 ЦПК України особливою формою судового рішення є судовий наказ. Тому і для українського законодавства доцільно використати, пропозиції, сформульовані у рецензованій монографії, шляхом запровадження у законодавстві такого узагальнюючого поняття.

© Білоусов Ю. В., 2008

* завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент

¹ Загайнова С. К. Судебные акты в механизме реализации судебной власти в гражданском и арбитражном процессе. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — 400 с. — (Серия «Гражданский и арбитражный процесс: современный взгляд»).

² Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст. 492.

Достатньо обґрунтованими є виділення нових критеріїв класифікацій судових актів (залежно від функцій судової влади та від реалізації кінцевої мети правосуддя), а також нові класифікації судових рішень (залежно від процедури винесення, від того, в силу яких обставин обумовлено розгляд справи за відсутності сторін, від повноти питань, які вирішує рішення).

Особливо актуальності та цінності результатів дослідження проблематики судових актів додає визначення суду як окремої гілки влади, що неодмінно повинно тягнути за собою наділення судових рішень ознаками, притаманними акту органу державної влади. Тому третя глава рецензованої монографії присвячена правовій характеристиці судових актів саме як актів органів державної влади. У ній також визначаються загальні риси судових актів як актів правозастосування та виокремлюються специфічні риси судових актів, які відрізняють їх від інших актів правозастосування.

Достатньо цікавим є розгляд судових актів у концепції юридичних фактів, визначаючи їх як частину юридичних складів, з якими пов'язано виникнення, зміну чи припинення матеріальних та процесуальних правовідносин.

Оригінальною є пропозиція щодо визнання за судовими актами прецедентно-правозастосовчого характеру. При цьому автором доводиться, що вона притаманна не тільки для актів, які виносяться в рамках правосуддя, але й актів, які виносяться у рамках виконання функції судового управління. В українських реаліях говорити про визнання за судовими рішеннями прецедентного характеру завчасно, оскільки доволі обережно юридична наука та правозастосовча практика відносяться до визнання джерелом права постанов Пленуму Верховного Суду України, не говорячи про інші судові рішення, які ухвалюються у рамках цивільного та господарського судочинства. Характер акту-прецеденту можна визнавати за рішеннями Верховного Суду України, які ухвалюються у порядку провадження у зв'язку з винятковими обставинами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 354 ЦПК України підставою для перегляду справи у зв'язку із винятковими обставинами є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону, а особливо у випадках, коли має місце саме застосування *судами*. Адже у цьому випадку справа у порядку провадження з виняткових обставин розглядається колегією суддів на спільному засіданні судових палат Верховного Суду України за наявності не менш як двох третин чисельності кожної палати. У цьому випадку маємо формулювання єдиної позиції найвищого суду у системі судів загальної юрисдикції. Аналогічні норми містяться у господарському процесуальному³ та адміністративному процесуальному законодавстві. Наразі в Україні визнається сила прецедентного акту тільки за рішеннями Європейського Суду з прав людини відповідно до Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини"⁴, за яким суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року⁵ та практику Суду як джерело права (ст. 17).

Окрім розгляду судових актів як правозастосовчих, досліджується інше їхнє значення — як правового інституту. Цьому присвячена четверта глава монографії, в якій визначається міжгалузевий характер норм інституту судових актів, а також аналізуються судові акти як загальний інститут цивільного процесуального, арбітражного процесуального права.

Авторська концепція визначення поняття судових актів як правового інституту зводиться до визначення його як міжгалузевого правового інституту, який складається із сукупності правових норм, що регулюють етапи діяльності суду щодо прийняття судового акта. Міжгалузевий характер обумовлюється наявністю однакових інститутів у цивільному процесуальному, арбітражному процесуальному, кримінально-процесуальному, конституційному процесі, у провадженні третейських судів та міжнародного комерційного арбітражу, в цивільному виконавчому праві.

Заслугує на підтримку виділення з-поміж визначення матеріально-правових наслідків судового рішення його процесуального значення, яке зокрема проявляється з'єднуючою ланкою між різними процесуальними стадіями у правозастосовчій практиці.

³ Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 р. із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1798-12&p=1206193973606391>.

⁴ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // ВВР. — 2006. — № 30. — Ст. 260.

⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. // ОВУ. — 1998. — № 13. — Ст. 270.

Неоціненними є визначення загальної та особливої частини в інституті судових актів та визначення на цій підставі пропозицій щодо необхідності уніфікації загальних правових норм, які стосуються галузей процесуального права.

П'ята глава присвячена характеристиці окремих видів судових актів у цивільному та арбітражному процесі Росії, а саме судового наказу, судового рішення (загальних положень про судові рішення, заочного рішення, рішень у справах, які розглядаються у порядку спрощеного провадження, додаткового рішення, проміжних та часткових рішень, інстанційної самостійності та мотивованості судових актів), судових ухвал, судових постанов, судових актів вищих судових інстанцій.

Актуальними й для українського процесуального законодавства є пропозиції С. К. Загайнової щодо удосконалення правових норм про наказне провадження. У монографії пропонуються шляхи доступності процедури видачі судового наказу, передбачення можливості застосування заходів щодо забезпечення вимог, заявлених у порядку наказного провадження, розширення підстав, за якими може бути видано судовий наказ, запровадження наказного провадження в арбітражний процес, запровадження процедури переходу з наказного у загальнопозовне провадження.

Запровадження проміжних та часткових рішень, запропонованих у монографії, також є доволі актуальними у процесуальному законодавстві України. І хоча відповідно до ч. 3 ст. 112, ст. 164 Кодексу адміністративного судочинства України⁶ встановлено можливість до закінчення судового розгляду справи прийняти постанову щодо частини позовних вимог за клопотанням особи, яка бере участь у справі (зокрема при частковому визнанні адміністративного позову), якщо з'ясовані судом обставини дають можливість без шкоди для справи вирішити частину позовних вимог, однак, на жаль, такий інститут відсутній у цивільному та господарському процесуальному законодавстві, хоча саме у рамках цих процесуальних форм застосування таких інститутів дозволили б запровадити скорочені форми судового розгляду.

Також цікавими є погляди щодо встановлення різних назв заключних актів судів першої та перевірочних інстанцій, називаючи останніх "судовими постановами". З огляду на українське законодавство такий підхід також може стати корисним, оскільки цілком реальними можуть бути випадки, коли в одній цивільній справі може бути три-чотири рішення, кожне з яких є чинним (не скасовані судами вищої інстанції, а лише частково змінені). У цьому випадку може бути проблемним виконання такого рішення, оскільки доцільно виходити із принципу "одна справа — одне рішення".

Як і будь-яка творча робота, вона не позбавлена спірних моментів, щодо яких можуть висловлюватися інші бачення та концепції, однак вони жодним чином не впливають на наукову цінність отриманих у ході дослідження результатів. Зокрема, небезспірними є пропозиції щодо запровадження єдиних бланків процесуальних документів, запропонувавши в якості додатків до процесуальних кодексів. Авторська позиція щодо того, що запровадження єдиних бланків процесуальних документів усуне розрізненість правил оформлення судових документів, буде дисциплінувати суддів виносити мотивовані судові акти, що позитивно відобразиться на довірі учасників цивільного обороту та міжнародного співтовариства до російського правосуддя, на наш погляд, не матиме бажаного ефекту, а може призвести до зниження авторитету самих процесуальних кодексів.

Узагальнюючи, слід вказати, що автором обрано надзвичайно актуальний аспект дослідження судових актів, що виводить його за рамки вузькопроцесуальної тематики, надаючи характеру загальнотеоретичного дослідження. Це дозволяє використати висновки, сформульовані за результатами дослідження, для удосконалення не тільки цивілістичного процесуального законодавства (цивільного процесуального, господарського процесуального та законодавства про адміністративне судочинство) і не тільки Російської Федерації. Зроблені С. К. Загайною висновки повинні бути адаптовані до реалій українського процесуального законодавства і використані для його удосконалення.

Зважаючи на викладене, слід сказати, що монографія С. К. Загайнової, присвячена судовим актам у механізмі реалізації судової влади у цивільному та господарському процесі, є актуальним, комплексним, самостійним дослідженням, виконаним на актуальну тему, яке робить значний внесок у розвиток теорії процесуального права.

⁶ Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // ВВР. — 2005. — № 35-36, № 37. — Ст. 446.